Місячний Економічний Моніторинг України

№218, березень 2023 року

Резюме

- З лютого починаємо порівняння показників результатів діяльності різних секторів з періодом великої війни: ефект статистичної бази стає визначальним при аналізі.
- Темпи падіння ВВП за оцінкою ІЕД сповільнились в лютому до 26,7% дпр через поліпшення ситуації, а також через ефект статистичної бази.
- З 12го лютого не було зафіксовано дефіциту електроенергії, що сприяло відновленню економіки.
- Почались переговори з приводу продовження дії Зернової ініціативи.
- Кукурудза зайняла першу позицію в структурі товарного експорту, тоді як другою була соняшникова олія.
- Розпочались переговори про нову програму МВФ, яка за очікуваннями уряду передбачатиме надання Україні позики у 15 млрд дол. США.
- Місячне зростання цін залишається в межах 1% вже чотири місяці через низький внутрішній попит та зниження або стабілізацію цін на зовнішніх ринках.
- Витрати НБУ на утримання курсу гривні суттєво зменшились в лютому ймовірно через покращення балансу торгівлі товарами

Фінансується Європейським Союзом

ІЕД готує публікацію Макроекономічного моніторингу України за фінансової підтримки Європейського Союзу в рамках проєкту «Економіка України під час війни та підтримка українців, постраждалих від війни».

Автори: Олександра Бетлій, Ірина Коссе, Віталій Кравчук, Вероніка Мовчан

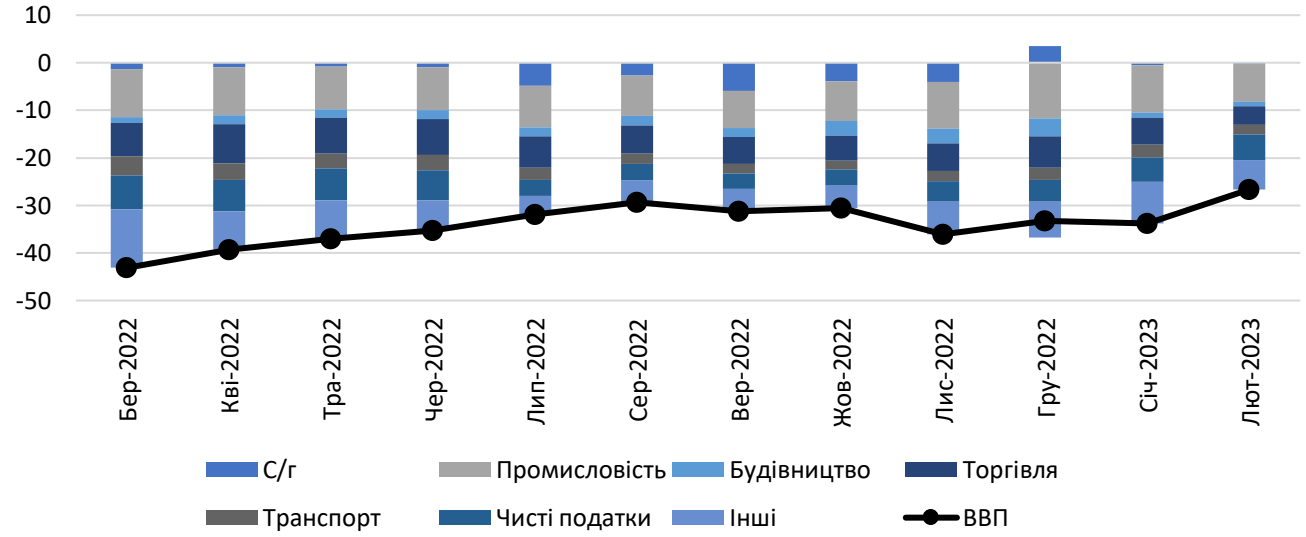
ВВП та реальний сектор: Відсутність дефіциту електроенергії – позитив для економіки

У лютому за оцінкою ІЕД падіння реального ВВП сповільнилось на 7,1 в.п. до 26,7% як внаслідок поліпшення результатів діяльності багатьох секторів, так і через ефект нижчої статистичної бази. Так, з лютого 2023 року починається період, коли нові показники ми порівнюємо вже з періодом великої війни, що треба враховувати при аналізі.

Найбільш позитивним чинником лютого стала відсутність дефіциту електроенергії з 12го лютого. Завдяки цьому фактору промислові підприємства переважно змогли наростити виробництво порівняно з січнем. Зокрема покращились показники виробництва та експорту залізної руди, чавуну та сталі у гірничо-металургійному комплексі. Темпи падіння порівняно з попереднім роком сповільнились і в решті галузей промисловості. Про це свідчить моніторинг новин та опитування бізнесу, що проводить ІЕД.

На фоні нижчої статистичної бази менше падали торгівля та будівництво. Це також сприяло зменшенню падіння в транспорті, який стикався з повільними інспекціями росіян в морських перевезеннях та тривалими ветеринарними перевірками з боку польських служб при залізничних та автомобільних перевезеннях. При цьому, останні мають пришвидшитись завдяки домовленостям, досягнутим між урядами Польщі та України щодо скасування ветеринарного контролю для транзитних вантажів зернових та олійних за умови, що на транспортні засоби з ним будуть накладатися спеціальні пломби.

Рисунок 1: Внески до реального ВВП, в.п.

Джерело: оцінка ІЕД, зроблена за підтримки Програми USAID "Конкурентоспроможна економіка України"

В лютому сільськогосподарські підприємства продовжили збирати врожай кукурудзи. За даними Мінагрополітики з 3 по 16 лютого було зібрано 0,7 млн т кукурудзи. Деякі агропідприємства повідомляли про збирання кукурудзи і після 16 лютого, але дані про врожай кукурудзи не оновлювались. Водночас ці показники не входять в розрахунок ВВП за лютий, що відповідає методології Держстату.

Щомісячне опитування бізнесу, яке проводить ІЕД, свідчить про те, що бізнес надалі оптимістично налаштований щодо розвитку на короткостроковий період. Водночас серед перешкод тепер важливе значення набувають саме проблеми з логістикою.

Енергетика: 25 діб без дефіциту електроенергії

11 лютого Україна повернула в роботу два енергоблоки АЕС, що дозволило суттєво зменшити дефіцит виробництва електроенергії. Дефіцит потужності в енергосистемі був відсутній 25 діб до чергової масованої ракетної атаки росіян 9 березня. Понад половину електроенергії країни виробляли Рівненська, Південноукраїнська та Хмельницька АЕС. Також збільшилась генерація електроенергії на ГЕС та ГАЕС через аномальний тало-дощовий паводок в басейнах українських річок цієї зими. Зимова повінь спостерігалась, зокрема, у басейнах Дніпра, Сожу, Десни та Прип'яті. СЕС та ВЕС продовжують збільшувати виробництво електроенергії за сприятливих погодних умов. Електростанції компанії ДТЕК ВДЕ у лютому вдвічі збільшили виробництво електроенергії на сонячних електростанціях. За даними ENTSO-E, в лютому Україна здійснювала незначний комерційний імпорт електроенергії зі Словаччини та Молдови.

Україна зможе успішно завершити опалювальний сезон 2022-2023 років: на початок березня у сховищах було 9,7 млрд куб. м газу, а запаси вугілля на складах ТЕС та ТЕЦ 3 березня становили 1160 тис. тонн, що на 375 тис. тонн більше, ніж на аналогічну дату минулого року. Взимку «Нафтогаз» придбав понад 400 млн кубометрів газу у Норвегії і майже 130 млн кубометрів газу у Німеччини. При цьому, «Нафтогаз» відзначив послідовну допомогу країн G7 та уряду Норвегії у фінансуванні необхідних обсягів газу.

В лютому сталися зміни в корпоративній структурі державних енергетичних підприємств. Так, 6 лютого Верховна Рада схвалила корпоратизацію НАЕК «Енергоатом», що було одним із зобов'язань України за Угодою про асоціацію з ЄС, а також умовою однієї з програм МВФ. Очікується, що нова організаційно-правова форма «Енергоатому» підвищить ефективність його діяльності, полегшить залучення іноземних інвестицій та посилить прозорість управління.

Також відбулися зміни в «Нафтогазі». Уряд погодив передачу «Нафтогазу» арештованих акцій низки газорозподільних компаній (облгазів) з метою запобігання ризику виникнення надзвичайної ситуації в енергетичній сфері. Найвірогідніше, йдеться про «Тернопільгаз», «Коростишівгаз», «Хмельницькгаз» та «Мелітопольгаз». Це завершення процесу передачі облгазів «Нафтогазу», акції ще 26 облгазів було передано в управління «Нафтогазу» у травні минулого року.

«Нафтогаз України» завершив 2022 рік зі збитком біля 40 млрд грн. Однією з причин збитків є зростання дебіторської заборгованості, яка на кінець року склала близько 270 млрд грн. Основну частину цієї заборгованості складає неотримана «Нафтогазом» компенсація з бюджету за зобов’язання по ПСО (158 млрд грн), тобто постачання газу населенню, теплокомуненерго, бюджетникам по ціні, нижчій за ринкову. Для виправлення ситуації уряд муситиме піднімати тарифи на газ.

Транспорт: в очікуванні продовження «зернової угоди»

Морський транспорт. Верховна Рада України 24 лютого ухвалила зміни до державного бюджету на 2023 рік, передбачивши використання 20 млрд грн на відшкодування можливих збитків для цивільних суден, які заходять в українські порти. Джерелом виплат визначений Дорожній фонд. Очікується, що гарантування компенсації ризиків стане сигналом для відновлення цивільного судноплавства в Чорному морі. Ухвалені парламентом зміни стосуються суден, які ходять як під прапором України, так і під прапорами іноземних держав.

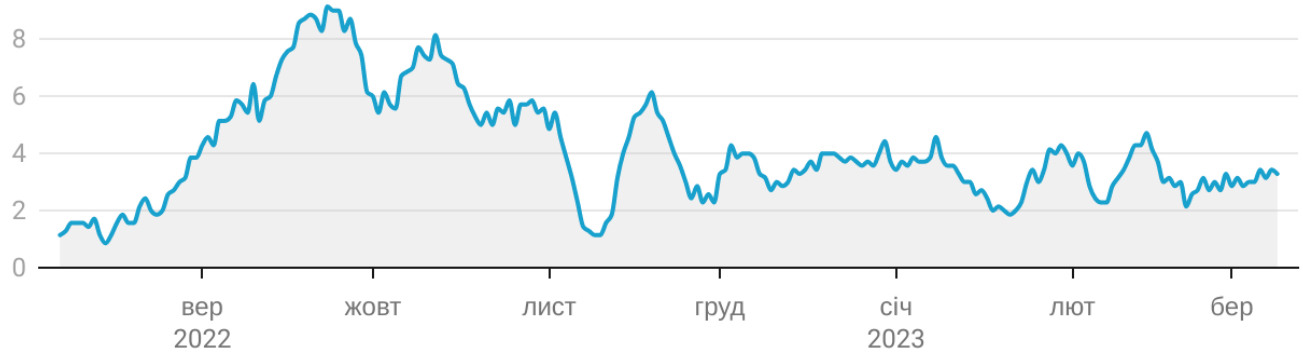
Україна почистила гирло Бистре і збільшила допустиму осадку суден до 6,5 метрів: прохідна осадка суден на ділянці від 0-го кілометра гирла Бистре річки Дунай до 77-го кілометра Кілійського гирла стала 6,5 метра, а від 77-го кілометра до 116-го кілометра Кілійського гирла – 7 метрів. В 2022 році допустима осадка становила 3,9 м. Гроші на вилучення наносів з ґрунту, усунення перекатів виділив ЄС в рамках програми «Шляхи солідарності» (Solidarity Lanes). Після відновлення паспортних глибин в гирлі Бистре дунайські порти досягли рекордного значення в 12 суднозаходів та 90 тис. тонн на добу.

Темпи транспортування українського зерна «зерновим коридором» в лютому залишились низькими через повільну інспекцію суден. За даними Міністерства інфраструктури, внаслідок саботування росіянами інспекційних перевірок у Босфорі на розгляді для проходження протоки стабільно знаходяться понад 140 суден. З 1 серпня 2022 Україна експортувала через три порти Великої Одеси 22,1 мільйона тонн українського продовольства. 18 березня закінчується термін «Зернової угоди» і вже запущено процес перемовин з партнерами по ініціативі, а саме з ООН та Туреччиною, щодо строків та умов продовження її дії.

Залізничний транспорт. «Укрзалізниця» за лютий 2023 року перевезла на експорт 5,1 млн т, що на 43,2% менше, ніж в лютому минулого року. У структурі експортних перевезень перше місце посідають зернові вантажі — 2,9 млн т (57%), на другій позиції залізна та марганцева руда — 1,3 млн т (26%), на третій сходинці чорні метали — 321 тис. т (6%).

Загальна черга вагонів на залізниці в лютому зросла на 3% до 17 183 вагонів. Найбільш проблемними були переходи Батьово, Чоп та Ужгород.

Рисунок 3: Кількість інспекцій суден, що проходять по «зерновому коридору» (плинне середнє за 7 днів)

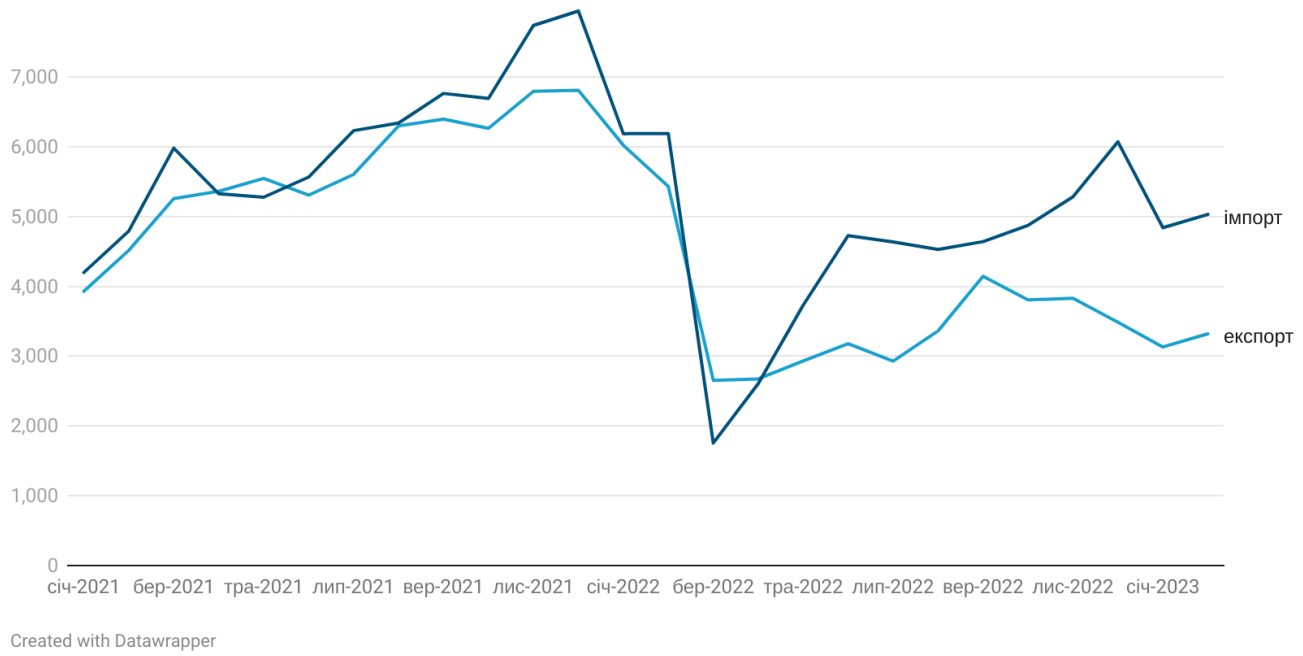
Джерело: Black Sea Grain Initiative Vessel Movements https://data.humdata.org/dataset/black-sea-grain-initiative-vessel-movements

Автомобільний транспорт. В середині лютого Польща посилила ветеринарний контроль кормового зерна та олії для українських перевізників, що утворило великі черги на автомобільних та залізничних прикордонних переходах. На початку березня уряди України та Польщі домовились спростити проходження процедур під час експорту українських зернових та олійних культур транзитом через Польщу до інших країн. Для недопущення продажу транзитного вантажу в Польщі вантажівки із олійними та зерновими буде опломбовуватись на митних пунктах.

Міжнародна торгівля: У експорті домінує продовольство

За попередніми оцінками Міністерства економіки, у лютому 2023 року експорт товарів України становив 3,3 млрд дол. США, що на 39% менше, ніж рік тому. Імпорт товарів склав 5,0 млрд дол. США, що відповідає 19% падіння дпр. Варто сказати, що лютий 2023 року – це останній місяць, коли порівняння річної динаміки зовнішньої торгівлі товарами здійснюється із високою статистичною базою до повномасштабної російської військової агресії. Якщо не буде додаткового негативного шоку, надалі показники покращаться.

Рисунок 5: Зовнішня торгівля України товарами, 2021-2023, млн дол. США

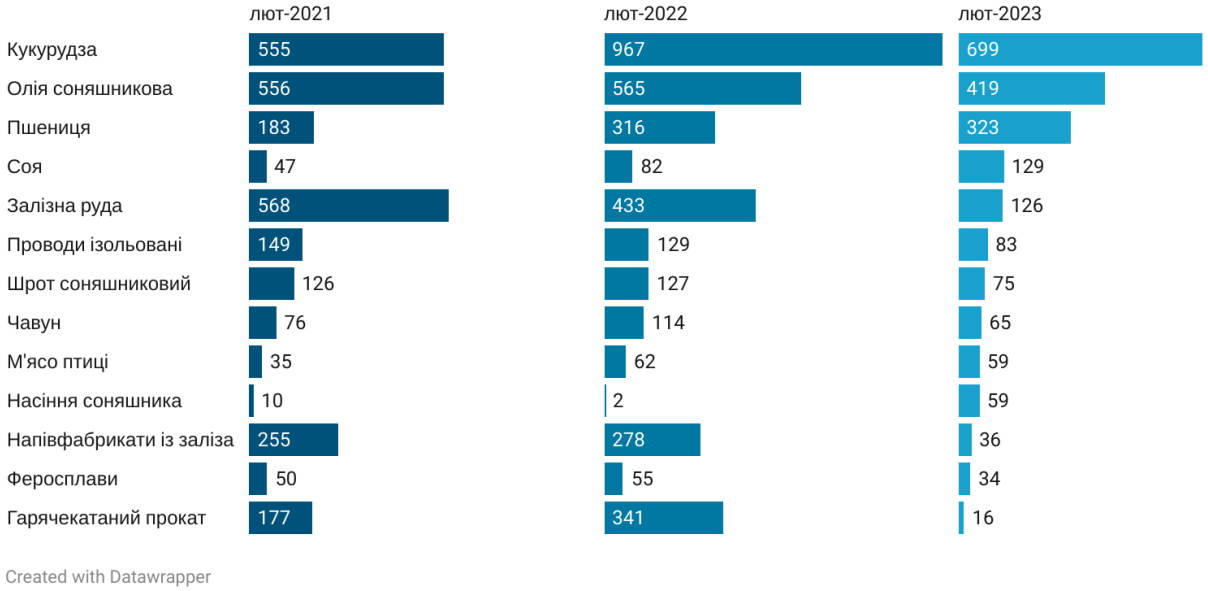

Джерела: Укрстат, UN Comtrade, ДСМУ, Міністерство економіки України

Структура товарного експорту України помітно змінилась порівняно з ситуацією до повномасштабного вторгнення, однак ці зміни скоріше посилили вже наявні на той момент тенденції, аніж призвели до докорінного перегляду структури. Дві основні структурні зміни –

це подальше збільшення ролі продукції сільського господарства та харчової промисловості на тлі зменшення ролі металів у експорті, що, хоча й через інші причини, спостерігається з 2008 року. Також товарний експорт залишився концентрованим. Як й у минулі роки, у лютому 2023 року топ 10 позицій товарного експорту склали понад 60% загального товарного експорту.

Рисунок 6: Ключові товари українського експорту, млн дол. США

Примітка: розглянуті товари, які протягом 2021-2023 років були серед топ 10 товарних позицій експорту
Джерело: UN ComTrade, Міністерство економіки України

У лютому 2023 року, як і рік тому, першу позицію товарного експорту зайняла кукурудза, частка якої сягнула 21% загального експорту (+3 відсоткові пункти порівняно з лютим 2022 року). Другим за значущістю експортним товаром була соняшникова олія із часткою 13% (+3 в.п.), а на третю позицію вийшла пшениця з часткою 10% (+4 в.п.). Відзначимо, що експорт пшениці, а також сої та насіння соняшника виріс у лютому 2023 року порівняно з минулорічними даними. Водночас, якщо у лютому 2022 року серед топ 10 товарних позицій були гарячекатаний прокат, напівфабрикати з заліза та чавун із сумарною часткою 14% загального експорту, у лютому 2023 року серед десятки лідерів втримався лише чавун, частка якого зберіглась на рівні 2% від загального. Також серед лідерів залишився експорт ізольованих проводів зі сталою часткою 2%, хоча вартість експорту впала на 36% дпр.

У березні 2023 року був введений в дію закон щодо застосування режиму експортного забезпечення на період дії воєнного стану, який дає Уряду можливість застосовувати додаткові інструменти контролю за здійсненням експортних операцій. Відповідно до цього закону, КМУ отримав право запроваджувати режим експортного забезпечення щодо низки ключових експортних товарів, у тому числі пшениці, ячменю, кукурудзи, сої, соняшникового насіння, соняшникової олії та соняшникового шроту. Безперешкодно експортувати товари, щодо яких діятиме режим експортного забезпечення, зможуть лише чинні експортери, що отримали значні надходження від експорту товарів на рахунки в українських банках протягом останніх шести місяців. Решта експортерів будуть зобов'язані сплачувати ПДВ на експорт за ставкою у 20% і зможуть отримати відшкодування ПДВ лише після надходження валютної виручки за експортований товар. Хоча цей крок, вочевидь, спрямований на боротьбу із схемами «скруток» ПДВ та на стимулювання виконання вимог про повернення експортної виручки до України, є ризик, що він загальмує експорт, або й призведе до активізації так званого «чорного експорту».

Державний бюджет: В очікуванні програми МВФ

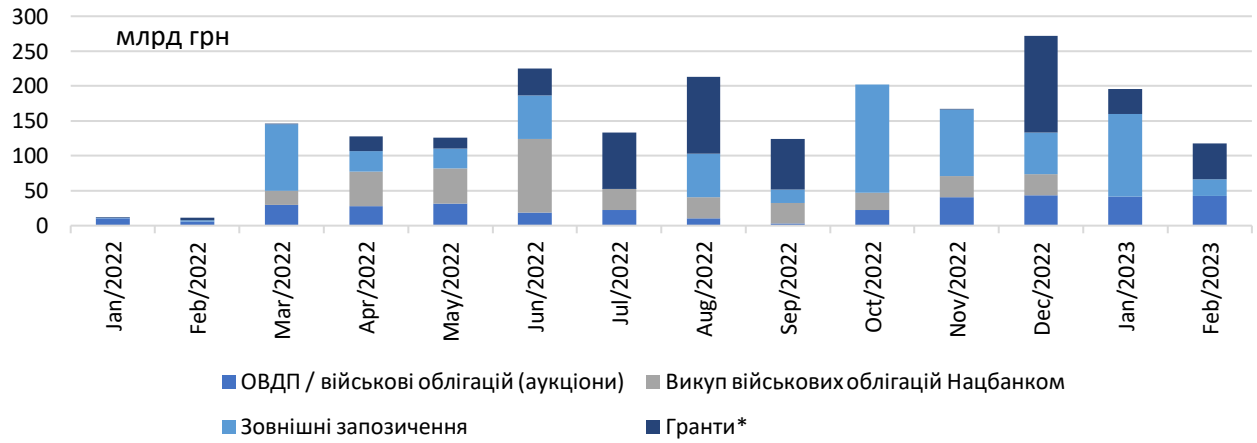
Виконання бюджету: За оперативними даними Мінфіну у лютому доходи Державного бюджету за виключенням грантів становили 74,6 млрд грн та були на 35% нижчими за показник лютого 2022 року. Внаслідок великої війни доходи від всіх ключових податків скоротились, крім ПДФО. Надходження від ПФДО були на 2,9% вищі за минулорічні, оскільки вищі видатки на грошове забезпечення військових компенсувало стрімке зниження кількості зайнятих в інших секторах економіки. Валові доходи від внутрішнього та імпортного ПДВскоротились відповідно на 11% дпр та 16,5% дпр. Водночас уряд знову скоротив суми відшкодування ПДВ, на що спрямували 6 млрд грн після рекордної за останні роки суми у 19,3

млрд грн у січні. Зниження сплачених рентних платежів в лютому до 7 млрд грн порівняно з 10 млрд грн в січні пояснюється затримкою в їх сплаті з боку Укргазвидобування, але ці надходження очікують в березні. Доходи у лютому поповнили також гранти у сумі еквівалентній 51,4 млрд грн.

Дефіцит Державного бюджету в лютому становив 88,8 млрд грн (в січні 72,3 млрд грн), що менше за плановий показник зокрема через те, що уряд все зовнішнє фінансування закладавяк запозичення (відповідно фінансування дефіциту), а не як гранти. При цьому, за даними Мінфіну касові видатки державного бюджету в січні-лютому становили 446,6 млрд грн, у тому числі загального фонду – 410,3 млрд грн, або 86,8% від розпису звітного періоду. Частково це пов'язано зі затримкою в ухваленні порядків використання бюджетних коштів та бюджетних паспортів, а частково, ймовірно, браком коштів. Так, протягом місяця повідомляли про затримки з виплати допомоги внутрішньо переміщеним особам. Водночас Пенсійний фонд вчасно та в повному обсязі фінансував пенсії, а також виплати з соціального страхування та житлово-комунальні субсидії. У березні 2023 року уряд також провів індексацію пенсій.

В цілому, поки що існує подальший розрив у потребі у фінансуванні в Україні. Так, за нашою оцінкою потреба у фінансуванні становить 45-50 млрд дол. США. Водночас є обіцяні суми підтримки у 9,9 млрд дол. від США та 18 млрд євро від ЄС. Також в лютому Уряд Японії повідомив про план надати гарантії на 5 млрд дол Світовому банку для кредитування України, але не відомо протягом якого періоду будуть надані ці кошти. Очікується додаткова підтримка від Канади та Великобританії і ряду двосторонніх позик і грантів від окремих членів ЄС. Тому, хоча ситуація з фінансуванням є ліпшою, ніж в більшу частину 2022 року, це все ще великий виклик для уряду. Частково розрив у фінансуванні буде закрито більшими, ніж початково планували запозиченнями на внутрішньому ринку. Так, в лютому Мінфін вже розмістив ОВДП на суму 42,6 млрд грн завдяки попиту на бенчмарк-ОВДП, високій ставці залучення та випуску облігацій деномінованих в іноземній валюті. Мінфін та НБУ знову наголосили, що емісія коштів Нацбанком через пряму купівлю ОВДП в Мінфіну не планується на 2023 рік.

Рисунок: Фінансування та гранти, які надійшли в державний бюджет, млрд грн

*Примітка: * гранти є частиною доходів бюджету, які обліковуються за кодом 42000000 «Від Європейського Союзу, урядів іноземних держав, міжнародних організацій, донорських установ».*
Джерело: Мінфін, openbudget.gov.ua

Також у березні почались переговори між Україною та МВФ щодо повноцінної програми підтримки, що означає, що за успішного завершення переговорів вже в квітні Україна зможе отримати перший транш позики від Фонду. За словами Прем'єр-Міністра України Дениса Шмигаля уряд очікує програму у сумі 15 млрд дол. США, з яких цього року Україна розраховує отримати близько 5 млрд дол. США, що важливо, оскільки у 2023 році виплати України МВФ за попередніми зобов'язаннями сягнуть близько 2,9 млрд дол. США

Зміни до бюджету. Відбулись перші зміни до закону про Державний бюджет на 2023 рік. Основною причиною для ухвалення змін була потреба змінити розпорядників коштів після рішення, ухваленого в кінці 2022 року з приводу об'єднання Мінрегіону та Мінінфраструктури в єдине Міністерство. Відповідно новому Міністерству було також передано від Мінфіну бюджетну програму «Фонд ліквідації наслідків збройної агресії». При цьому, було розширено використання видатків з цієї бюджетної програми, які тепер включатимуть і компенсацію громадянам за пошкоджене або зруйноване житло внаслідок воєнних дій, що передбачено іншим одночасно ухваленим законопроєктом. При цьому, поки що уряд та парламент не

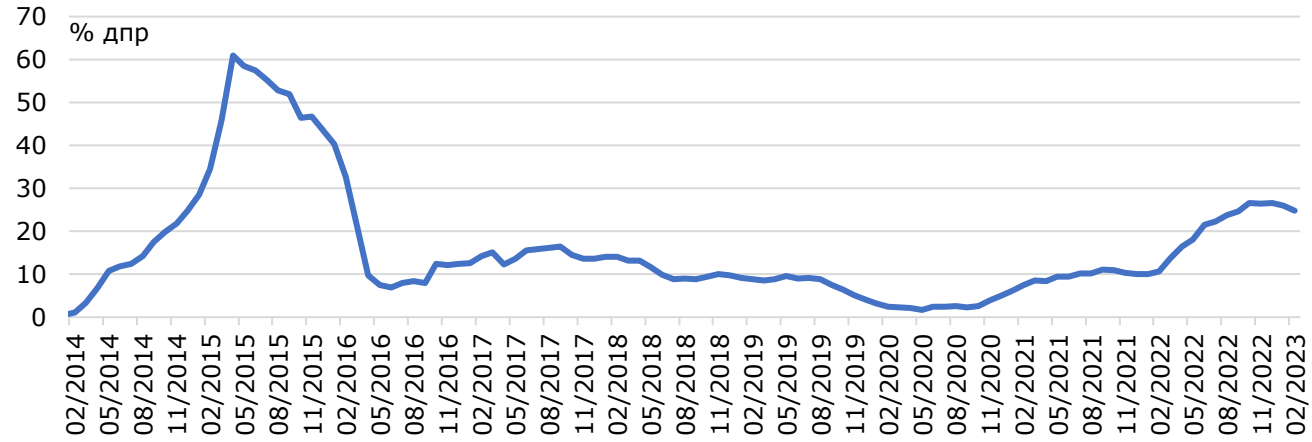
переглянули доходи бюджету, а витрати та дефіцит незначно підвищили. Водночас вже найближчим часом можна було би чекати на зміни саме показників бюджету, оскільки Мінекономіки переглянуло свій робочий варіант макроекономічного прогнозу: оцінку реального ВВП переглянуто зі зростання у 3,2% до 1% приросту, а прогноз інфляції сповільнився до 24%. Так, такий перегляд прогнозу, якщо буде ухвалений урядом, може означати потребу зменшувати план податкових надходжень за інших рівних умов.

Однак 13 березня уряд ухвалив законопроєкт про збільшення видатків на оборону та безпеку на 518,2 млрд грн. Вищі видатки мають бути профінансовані переважно за рахунок більших внутрішніх та зовнішніх запозичень, що ще більше збільшує потребу у фінансуванні.

Інфляція: Чотири місяці помірного зростання цін

У лютому інфляція у річному вимірі сповільнилась до 24,9%. Зростання споживчих цін до попереднього місяця вже чотири місяці поспіль було нижчим за 1%. Стабілізація інфляції на порівняно низькому рівні і надалі відображало низький споживчий попит, зниження девальваційних очікувань. На ціни також вплинуло зниження або стабілізація світових цін за основними статтями зовнішньої торгівлі України (насамперед енергоносії та зернові). У лютому різко зросли ціни на овочі через обмежені потужності для їх зберігання. Водночас впали ціни на пальне через значні запаси у АЗС та продовжувалось сезонне зниження цін на одяг та взуття. Держстат також прозвітував про певне зниження цін на ряд харчових продуктів у лютому (сало, гречка, яйця). Стабілізація поставок електроенергії у лютому знизила витрати виробників та торгових мереж. Втім, інфляційні очікування залишаються на високому рівні, а витрати у ланцюжку постачання споживчих товарів та послуг надалі високі. Це вказує на можливість прискорення зростання цін у наступні місяці.

Рисунок 8: Інфляція споживчих цін

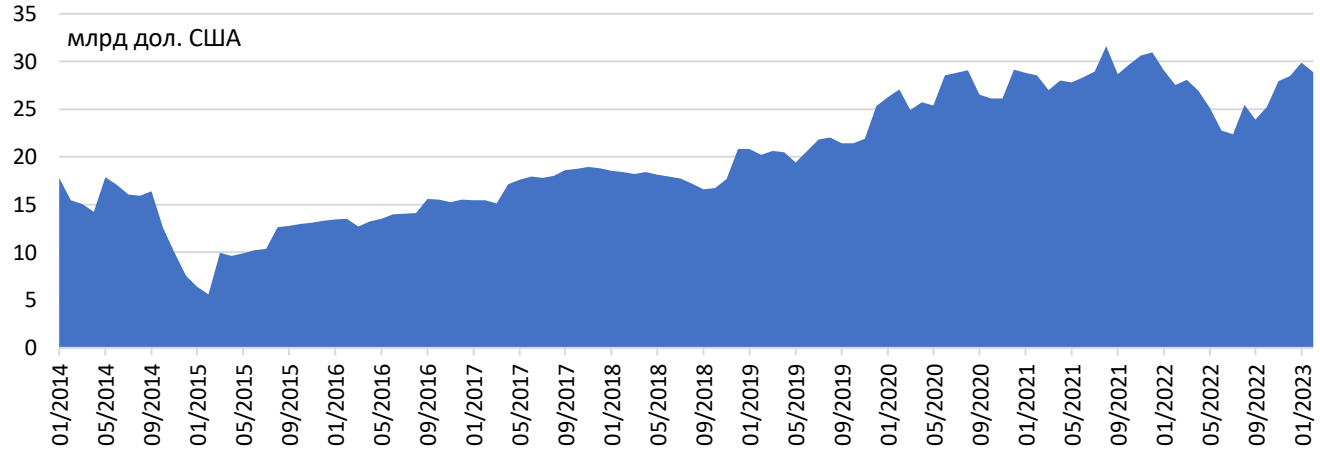

Джерело: Держстат

Монетарна політика: Дії НБУ починають рухати відсоткові ставки за депозитами фізосіб

З 11 березня набуло чинності чергове підвищення резервних вимог для банків. Резервні вимоги за коштами фізичних осіб на вимогу сягнули 20% за гривневими рахунками та 30% за валютними порівняно із 10% та 20% відповідно до 11 березня. Як наслідок банки будуть зобов'язані додатково сформувати резерви орієнтовно на 59 млрд грн. На період 11 лютого-10 березня обов'язкові резерви банків вже сягнули майже 221 млрд грн порівняно із 70 млрд грн на період до 10 січня. Ці вимоги НБУ спрямовані на заохочення банків до подальшого наближення відсоткових ставок за депозитами до ставки за депозитними сертифікатами НБУ (23% річних). У відповідь ряд великих банків знизили ставки за депозитами на вимогу та підвищили ставки за строковими депозитами. Втім, підвищення були помірними і ставки банків залишились суттєво нижчими за ставку НБУ.

Рисунок 9: Міжнародні резерви

Джерело: НБУ

Міжнародні резерви НБУ на кінець лютого становили 28,9 млрд дол. США порівняно із 29,5 млрд дол. у кінці січня. Це відображало виплати МВФ та Світовому банку та менші залучення коштів від донорів. За даними НБУ уряд залучив до міжнародних резервів 2,07 млрд дол. США від донорів насамперед США, але Світовому банку та МВФ було виплачено 460 млн дол. США за попередніми позиками. Витрати на підтримку фіксованого курсу гривні у лютому зменшились до 2,45 млрд дол. США. Це ймовірно відображало зменшення дефіциту торгівлі товарами у лютому та зменшення розриву між готівковим та безготівковим курсом гривні.

Контакти:

Інститут Економічних Досліджень
та Політичних Консультацій
вул. Рейтарська 8/5-А, 01030 Київ
Тел. (+38044) 278-6342
E-mail: institute@ier.kyiv.ua
http://www.ier.com.ua

Застереження

Ця публікація була підготовлена Інститутом економічних досліджень та політичних консультацій за фінансової підтримки Європейського Союзу. Її зміст є виключною відповідальністю Інституту економічних досліджень і політичних консультацій і не обов'язково відображає погляди Європейського Союзу. МЕМУ має виключно інформаційний характер. Судження, представлені у цій публікації, відображають нашу точку зору на момент опублікування та можуть бути змінені без попередження. Хоча ми доклали самих ґрунтовних зусиль для підготовки якомога точнішої публікації, ми не беремо на себе жодної відповідальності за можливі помилки. Інститут не несе зобов'язань за будь-які збитки чи інші проблеми, які виникли прямо чи опосередковано через використання будь-яких показників цієї публікації. В разі цитування обов'язковим є посилання на Інститут економічних досліджень та політичних консультацій.